

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/73/97-102>

Xəyal Sahib oğlu Abbaszadə

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası
magistrant
abbasdadexeyal4@gmail.com

BEYNƏLXALQ HÜQUQDA İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ MƏHDUDLAŞDIRILMASI MƏSƏLƏSİ

Xülasə

Bu məqalədə əsas insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasının mahiyyətinə dair hüquqi baxışların təkamülünə nəzər salınmaqla, insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması hüquqi kateqoriyasının məzmunu açıqlanır, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması məqsədləri, vasitələri və hədləri, insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması sahəsində beynəlxalq hüququn yeri və rolu aydınlaşdırılır, məhdudlaşdırılma standartları, eyni zamanda heç bir məhdudiyyətə məruz qalmayan hüquq və azadlıqları təhlil edilir, normal şəraitdə eləcə də fəvqəladə vəziyyətdə yol verilən insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması məsələsi şərh olunur. Məqalənin məqsədi həmçinin, əsas insan hüquq və azadlıqlarına qoyulan məhdudiyyətlərin anlayışını və məzmununu açmaq, insan hüquq və azadlıqlarının qanuni məhdudlaşdırılması sahəsində beynəlxalq hüquq normalarını təhlil etmək, beynəlxalq hüquqda məhdudlaşdırılma sistemini göstərmək və bu sahədə mövcud çatışmazlıqları müəyyən etməkdən ibarətdir.

Açar sözlər: *Beynəlxalq hüquq, insan hüquq və azadlıqları, Avropa Konvensiyası, məhdudlaşdırma, mütənasiblik*

Restriction of human rights and freedoms in international law

Summary

This article examines the evolution of legal views on the nature of the restriction of basic human rights and freedoms, the violations of human rights and freedoms standards, as well as the rights and freedoms that do not affect any rights, human rights allowed under normal circumstances. In addition to the legislation, the article clarifies the concept and conditions of restrictions on basic human rights and freedoms, defines the norms of international law in the field of restriction of human rights and freedoms, defines the norms of international law, defines the norms of international law, defines the norms of international law to determine, to determine the norms of international law, to determine the norms of international law, to determine the norms of international law, to determine the norms of international law, to limit the norms of international law is to eliminate the violation of the law.

Key words: *International law, human rights, freedoms, European Convention, restriction, proportionality*

Giriş

İnsan hüquqları insanların malik olmağa haqqı olduğu əsas hüquqlar və azadlıqlardır. İnsan haqlarının əsas məğzi ondan ibarətdir ki, bütün insanlar eyni hüquqa malik olmalıdırlar və bu hüquqlar izahata ehtiyac duyulmadan hər kəsə aid edilir. Hər kəsin doğulduğu andan toxunulmaz, ayrılmaz hüquqları və azadlıqları vardır. Bu hüquq və azadlıqlar şəxsin cəmiyyət və digər şəxslər qarşısında məsuliyyətini və vəzifələrini əhatə edir.

İnsan azadlıqları insan fəaliyyətinin elə sahəsidir ki, dövlət buraya müdaxilə etməməlidir. Dövlət yalnız hüquq normaları vasitəsilə insanın öz seçim və istəyinə uyğun olaraq fəaliyyət göstərəcəyi və ya fəaliyyət göstərməyəcəyi həddləri, konturları müəyyən edir. İnsanın azadlıqlarına nəinki dövlətin özü müdaxilə etməməli, həm də bu azadlıqların sərhədlərinin başqa şəxslərin və hakimiyyətin müdaxiləsindən qorunmasını təmin etməlidir.

İnsan hüquqları və dövlət hakimiyyətinin məhdudlaşdırılması ideyası bu gün dünyada ictimai inkişaf prosesinə istiqamət verən mühim ideyalardan biridir. İnsan hüquqları ciddi elmi araşdırmaların

predmetinə, daxili siyasətlə bağlı qızğın müzakirə və mübahisələrin mövzusunə, əksər ölkələrin Konstitusiyasının ana xəttinə, sülh və əməkdaşlıq haqqında beynəlxalq sazişlərin başlıca məğzində çevrilmişdir. Dünyanın əksər ölkələrində insan haqları insanın mövcudluğunun və milli inkişafın ən vacib şərti kimi qəbul olunur. Bununla yanaşı insan hüquqları ideyasının həyata keçirilməsi hələ də bir çox anlaşılmazlıqların, ziddiyyətlərin, ölkədaxili və beynəlxalq gərginliklərin mənbəyi olaraq qalır (5; s.1).

İnsan hüquqları hökumətin mənafeyi, mənəvi əxlaq anlayışı, cəmiyyətin iqtisadi maraqları ilə tez-tez toqquşur, amma hər dəfə insan hüquqları ilə digər dəyərlər arasında toqquşmalar baş verdikdə üstünlük insan hüquqlarına verilir. Digər dəyərlərlə müqayisədə insan hüquqları daha vacib və üstün sayılsa da, onlar hər halda mütləq hüquqlar hesab edilmir və başqa hüquqlarla toqquşmada onlara müəyyən məhdudiyyət qoymaq zərurəti yaranır. Məsələn, söz azadlığına irqçiliyi təbliğ etmək qadağası qoyula, yaxud mənzilin toxunulmazlığı hüququ cinayət axtarışı prosesində pozula bilər. Bu məhdudlaşdırılmanın dərəcəsi isə müvafiq qanunda məhdudlaşdırmanı doğuran vəziyyətin gərginliyi ilə və digər dəyərin qorunmasının vacibliyi ilə müəyyən olunmalıdır.

Əsas

İnsan hüquq və azadlıqlarına riayət olunması və onun müdafiəsi bu sahədə bütün səylərini əsirgəməyən dünya birliyi üçün vacib və aktual məsələdir. Hazırda bir-biri ilə əlaqəli və bir-biri ilə uzlaşan əsas insan hüquq və azadlıqları sistemi formalaşmışdır. Bu, bəşəriyyətin normal fəaliyyət göstərməsinə, cəmiyyətin mütərəqqi inkişafına kömək edir. Lakin, beynəlxalq hüquqda təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqları praktikada həyata keçirilərkən başqalarının hüquq və azadlıqlarına, habelə şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin qanunla qorunan digər mənafehlərinə xələl gətirməməlidir. Bu məqsədlə dövlətlər beynəlxalq və daxili hüquqdan istifadə etməklə həmin hüquqlarının həyata keçirilməsi həddlərini müəyyən etməyə məcbur olurlar. Bu konturların müəyyən edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə müşayiət olunur.

Müasir dünyada bəşəriyyət üçün beynəlxalq terrorizm, beynəlxalq mütəşəkkil cinayətkarlıq, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi və digər cinayətkar təcavüzlər kimi yeni global təhlükələr yaranır ki, cəmiyyətin belə təhlükələrdən qorunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Burada insan hüquq və azadlıqlarının əqləbatan və zəruri məhdudlaşdırılması məsələsi ön plana çıxır, onun xüsusiyyətləri beynəlxalq hüquqla müəyyən edilir və dövlətlərin qanunvericiliyində birbaşa həyata keçirilir. Hüquq və azadlıqlara məhdudiyyətlər hər bir dövlət tərəfindən müstəqil olaraq daxili hüquqi aktlar əsasında müəyyən edilsə də, müasir şəraitdə beynəlxalq birlik bu problemi dövlətin daxili səlahiyyətlərindən kənara çıxarır. Beynəlxalq hüquq insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı hamılıqla tanınmış standartları təmin etməklə, ümumi maraqlara riayət etmək üçün onların əqləbatan və zəruri məhdudlaşdırılması imkanlarını da müəyyən edir. Şübhəsiz ki, beynəlxalq hüququn qəbul etdiyi hüquq və azadlıqları məhdudlaşdırın təbiiq edilən tədbirlərin qanuniliyi şərtlərinin əksəriyyəti şəxs və müvafiq olaraq, beynəlxalq sənədlərdə istifadə edilən formulalar bir qədər ümumidir və əlavə düzəliş və dəqiqləşdirmə tələb edir.

İnsan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasını həyata keçirmək üçün istifadə olunan vasitələrdən danışarkən qeyd edilməlidir ki, elmi ədəbiyyatda bu məsələyə çox az diqqət yetirilir. Lakin bu məsələnin əhəmiyyətini qətiyyən də nəzərdən qaçırmamaq olmaz, çünki insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması üçün istifadə olunan bütün vasitələrdən kənarda məqbul saymaq hüququ vardır. İnsan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması hər hansı normativ akt əsasında deyil, yalnız qanunla tənzimlənir. Bu qanun isə özü-özlüyündə bir sıra tələblərə cavab verməlidir. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarının təhlili əsasında bu tələblərin siyahısı müəyyən edilə bilər; hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasını müəyyən edən qanun:

1) kifayət qədər əlçatan olmalıdır: vətəndaş təbiiq olunan hüquq normalarını nəzərə alaraq zəruri göstərişləri ala bilməlidir;

2) vətəndaşın davranışını tənzimləmək üçün kifayət qədər dəqiq tərtib edilmədiyi təqdirdə norma "qanun" sayıla bilməz: o, mövcud şəraitdə əqləbatan əsaslandırılmış dəqiqlik dərəcəsi ilə mümkün nəticələri qabaqcadan görməyi bacarmalıdır. müəyyən hərəkətlər, yəni qanunun təbiiqi proqnozlaşdırıla bilən olmalıdır;

3) qanun Avropa Konvensiyasına, o cümlədən orada qeyd olunan və ya nəzərdə tutulan ümumi prinsiplərə uyğun olmalıdır;

4) məhdudiyyətlərin qanuniliyi tələbi həm maddi, həm də prosessual hüquqa eyni dərəcədə şamil edilir;

5) qanunda bu tədbirlərin qanuni məqsədi nəzərə alınmaqla, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması üzrə icra hakimiyyətinin səlahiyyətlərinin həcmi və həyata keçirilməsi qaydası dəqiq müəyyən edilməlidir;

6) dövlət orqanlarının hüquqların həyata keçirilməsinə özbaşına müdaxiləsinə qarşı qanunda müəyyən müdafiə tədbirləri olmalıdır. (6, s.48)

Deməli, qoyulan məhdudiyyətlərin qanuniliyinə dair ümumi şərtə əməl etmək üçün hüququ məhdudlaşdıran vasitələr geniş mənada qanunilik tələbinə ciddi şəkildə uyğun gəlməlidir. Bu o deməkdir ki, qanunauyğunluq tələbi təkcə bütün hüquq subyektləri tərəfindən bütün hüquq normalarına və qanuni göstərişlərə ən ciddi və dönməz riayət edilməsi və həyata keçirilməsi tələbi deyil, həm də aşağıdakı tələblər deməkdir: Bütün digər qanunlara münasibətdə qanunun aliliyi, haminin qanun qarşısında bərabərliyi; bütün subyektlər üçün subyektiv hüquqların tam və real həyata keçirilməsinin təmin edilməsi; müstəqil və səmərəli ədalət mühakiməsi, eləcə də bütün hüquq-mühafizə orqanlarının səmərəli fəaliyyəti.

İnsan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması yollarından söhbət gedəndə, bir qayda olaraq, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının konkret texnika və üsullarını nəzərdə tutulur. Hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması üsulları (formaları) müxtəlif ola bilər: a) hüququn (azadlıq, yəni davranış sərhədlərinin müəyyən edilməsi) həyata keçirilməsinin müəyyən variantına qadağa; (nisbi qadağa); b) ümumi olaraq hüququn (azadlığın) həyata keçirilməsinə qadağa (mütləq qadağa); c) səlahiyyətli dövlət orqanlarının hüququna (azadlığına) müdaxilə (dövlət orqanlarının aktiv hərəkətləri və passiv davranışı ilə səciyyələnir); d) vəzifə; e) məsuliyyət. (11, s.39)

Mütləq və ya nisbi qadağanın mahiyyəti qanunverici tərəfindən müəyyən edilmiş hüdudlarda müəyyən hərəkətləri tam və ya qismən etməkdən çəkinmək vəzifəsinin subyektin üzərinə qoyulmasıdır. Qadağalar qeyri-qanuni hərəkətlərdən çəkinmək öhdəliyindən ibarət olan hüquqi məhdudiyyətlərdir. Əslində qadağa dövlətin keşiyində dayandığı bir vəzifədir". Mütləq qadağa subyektin konkret dövlətin və bütün beynəlxalq birliyin maraqlarına zidd olan mənafeələrinin təmin edilməsinə mane olur və sonuncunun maraqlarını həyata keçirməyə yönəlir. Mütləq qadağaya misal olaraq, beynəlxalq hüquq normalarından biri statusu almış və əsas, qeyd-şərtsiz və dəyişməz olan işgəncə və digər pis rəftar növlərinin tətbiqinin qadağan edilməsini göstərmək olar. Nisbi qadağanın nümunəsi, bir qayda olaraq, dinc və silahsız toplaşmaq hüququ ilə məhdudlaşdırılan toplaşmaq azadlığı hüququdur.

Hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsi başqalarının hüquqlarını pozmamalıdır və ya başqa sözlə, bir şəxsin azadlığı başqalarının azadlıqları ilə məhdudlaşır. Bu nöqtəyi-nəzərdən görkəmli alim A.B.Malko hesab edir ki, "hər bir insanın azadlığı yalnız digərinin azadlığının başladığı sərhədə qədər uzanır." Eyni zamanda, V.A.Tolstik qeyd edir ki, "real həyatda çox vaxt elə vəziyyətlər yaranır ki, bir şəxsin öz hüquqlarını həyata keçirməsi digər şəxsin bu hüquqları həyata keçirməsini qeyri-mümkün edir və ya başqalarının hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxarır". Buna görə də məhdudiyyətlərin hədlərini müəyyən etmək üçün səmərəli əsaslar hazırlamaq lazımdır. (10, s.160-161)

Üstəlik, İ.D.Yaqofarovanın hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması problemi ilə bağlı araşdırmalarının təhlili bu məhdudiyyətlərin müəyyən edilməsi üçün aşağıdakı prinsipləri ayırmağa imkan verir:

- 1) məhdudiyyətlərin öz məqsədləri ilə uyğunluğu prinsipi; 2) mütənasiblik prinsipi;
- 3) zərurət prinsipi və 4) məqsədəuyğunluq prinsipi. (4)

Məhdudiyyətlərin öz məqsədlərinə uyğunluğu prinsipi o deməkdir ki, insan hərəkətlərinin ümumi azadlığı yalnız qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün lazım olan həddə məhdudlaşdırıla bilər. Bununla belə, müəyyən məqsədə çatmaq üçün zəruri olan məhdudiyyətin əsassız ola biləcəyi vəziyyətinin yaranması istisna edilmir, yəni ictimai maraq və məqsədlər nəzərə alınmaqla, hüquq və azadlıqlara zəruri olandan artıq təsirin göstərilməsi, qeyri-mütənasib məhdudlaşdırmanın tətbiqi halı da baş verə bilər. Əgər məqsədə nail olmaq müxtəlif yollarla mümkündürsə, onda ən səmərəlisini seçmək lazımdır.

Mütənasiblik prinsipinin həyata keçirilməsinin nəticəsi isə istifadə olunan məhdudiyyətlərin və əldə edilən məqsədlərin əlabatan tarazlığından ibarət olan harmoniya olmalıdır. Məqsədlə uyğunluq prinsipi mütənasiblik prinsipinə kifayət qədər yaxındır. Onun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, müəyyən hərəkətlərin həyata keçirilməsində və ya fərdi hüquq və azadlıqlara toxunan qərarların qəbulu zamanı hakimiyyət orqanlarının qərarları və ya hərəkətləri ilə bu hərəkətlərin həyata keçirilmə məqsədləri arasında səbəb-nəticə əlaqəsinin olmasını tələb edir. Başqa sözlə, mütənasiblik prinsipi müvafiq məqsədlərdən kənara çıxmamalı olan məhdudiyyətlərin həddlərinin əsasını müəyyən edir.

Zərurət prinsipi o deməkdir ki, əgər verilmiş məhdudiyyət məqsədinə nail olmaq üçün bir neçə mümkün vasitə varsa, o zaman qanunla qorunan dəyərlərə ən az təsirin gözlənilməli birini seçmək lazımdır. (6, s.53-54)

Nəhayət, məqsəduyğunluq prinsipi ondan ibarətdir ki, hüquq və azadlıqlar yalnız məhdudiyyətlərin məqsədlərinə uyğun gələn məhdudiyyətlərlə məhdudlaşdırıla bilər. Bu məqsədləri daha da məhdudlaşdırmaq artıq qanunsuzdur.

Hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının göstərilən əsas prinsipləri ilə yanaşı, bəzən bəzi əlavələr də vurğulanır. Belə ki, L.Morozova siyasi hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının sosial-hüquqi mahiyyətini təhlil edərək aşağıdakı prinsipləri müəyyən edir: məqsəduyğunluq (obyektiv ehtiyacların olub-olmaması baxımından məhdudiyyətlərin həm forma, həm də həcmi baxımından); demokratizm (bəzilərinin hüquqlarını pozmaq və digər subyektlərin hüquqlarını genişləndirmək məqsədi ilə deyil, fərdin, cəmiyyətin və dövlətin mənafeyini qorumaq məqsədi ilə); qanunilik (normativ aktlarla deyil, yalnız qanunla müəyyən edilir); minimum kafilik (zəruri olduğu dərəcədə həyata keçirilməsi); birlik (hamı üçün eyni tələblərə uyğun olaraq, ayrı-ayrı subyektlərə üstünlük verilmədən); differensiasiya (məhdudiyyətlərin dərəcəsi və xarakteri onların hüquqi statusu, habelə həyata keçirildiyi zaman xüsusi siyasi və ya kriminogen xüsusiyyətləri, hərbi vəziyyət, fəvqəladə vəziyyət və s. halların nəzərə alınması. (9, s.57)

Beynəlxalq sənədlərdə insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasının mümkün hədləri konkret göstərilməsə də, daha yaxından araşdırıldıqda həmin hədləri müəyyən etmək mümkündür. Belə ki, 1948-ci il Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində deyilir ki, məhdudiyyətlər Hər bir insan öz hüquq və azadlıqlarını həyata keçirərkən yalnız o məhdudiyyətlərə məruz qala bilər ki, onlar müstəsna olaraq, başqalarının hüquq və azadlıqlarının lazımı qaydada tanınması və onlara hörmət edilməsinin təmin edilməsi və demokratik cəmiyyətdə əxlaq qaydalarının, ictimai asayişin və ümumi rifahın ədalətli rəhbərlərin ödənilməsi naminə qanunla müəyyən edilmişdir. Bu halda, mümkün məhdudiyyətlərin həddi təyin olunur, bundan kənar məhdudiyyət qeyri-qanuni hesab edilir. (2)

1966-cı il tarixli İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 4-cü maddəsində “Bu Paktı iştirak edən dövlətlər etiraf edirlər ki, bu Paktı əsasən təmin etməyi öhdələrinə götürdükləri hüquqlardan istifadəni yalnız bu hüquqların təbiətinə uyğun olduğu qədər və yalnız demokratik cəmiyyətin ümumi rifahının yaxşılaşdırılması məqsədilə, qanunla müəyyən edilən dərəcədə məhdudlaşdırıla bilər” qeyd olunmuşdur. Həmçinin, 1966-cı il Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktı təsbit edilmişdir ki, məhdudiyyətlər “zəruri olduqda” tətbiq edilə bilər. Aydın ki, bu halda bu məhdudiyyətlərin məqsədi, həddi, habelə qarşıya qoyulan məqsədlərə uyğunluğu nəzərə alınır. (2)

1950-ci il İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyası müəyyən edir ki, orada təmin edilən hüquq və azadlıqlar yalnız Konvensiyada açıq şəkildə nəzərdə tutulan məhdudiyyətlərə məruz qalır. Bu, tez-tez “məhdudiyyətlərin məhdudlaşdırıcısı” adlandırılan 18-ci maddədən irəli gəlir ki, Konvensiyada qeyd olunan hüquq və azadlıqlara münasibətdə yol verilən məhdudiyyətlər onların məqsədlərindən başqa məqsədlər üçün tətbiq edilməməlidir. Bu maddənin məqsədi fərdi hüquq və azadlıqlara Konvensiyada nəzərdə tutulmuş həmin məhdudiyyətlərdən sui-istifadə etməklə Konvensiyanın pozulmasının qarşısının alınmasıdır. Konvensiyanın 17-ci maddəsi də hüquq və azadlıqların Konvensiyada nəzərdə tutulduğundan daha böyük dərəcədə məhdudlaşdırılmasının qarşısını alan əlavə hədd müəyyən edir. (1)

Beləliklə, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının həddləri, bir qayda olaraq, belə məhdudiyyətlərin məqsədi göstərilməklə müəyyən edilir, eyni zamanda, hüquq və azadlıqların

beynəlxalq hüquqi sənəddə nəzərdə tutulduğundan daha böyük həddə məhdudlaşdırılması yolverilməzdir.

Fövqəladə vəziyyət zamanı hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması ilə bağlı oxşar müddəalar İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında 1950-ci il Avropa Konvensiyasında öz əksini tapmışdır. Konvensiya həmçinin Konvensiyadan irəli gələn öhdəliklərdən geri çəkilməderoqasiya proseduru nəzərdə tutur. Eyni zamanda, öhdəliklərdən yayınmaların hədləri mövcud təhlükəyə mütənasib olmalı və bütün hərəkət müddəti ərzində əsaslandırılmalıdır. Məhdudiyyətlər dövlətin beynəlxalq hüquq üzrə digər öhdəlikləri ilə ziddiyyət təşkil etməməlidir. Bundan əlavə, məhdudlaşdırıcı tədbirlər müvəqqəti xarakter daşmalıdır. Avropa Konvensiyanın 15-ci maddəsinin 1-ci bəndinin mətninə əsasən müharibə və ya millətin həyatını təhdid edən digər fəvqəladə hallar zamanı Razılığa gələn Yüksək Tərəflərdən hər hansı biri onun beynəlxalq hüquqa müvafiq digər öhdəliklərinə zidd olmamaq şərti ilə, yalnız vəziyyətin fəvqəladəliliyinin şərtləndirə biləcəyi səviyyədə bu Konvensiya üzrə öhdəliklərindən geri çəkilən tədbirlər görə bilər. Bu halda dövlət öz tədbirlərinin xarakteri, müddəti, habelə Konvensiyanın müddəalarının tam həcmdə həyata keçirilməsinin bərpası barədə Avropa Şurasının Baş Katibinə xəbər verməlidir. (1)

Qeyd olunanları yekunlaşdıraraq, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasına aşağıdakı ümumi qəbul edilmiş və ən uyğun hədlər daxilində icazə verildiyini demək mümkündür:

Məhdudiyyətlər yalnız onların tətbiq olunduğu məqsədlər üçün tətbiq oluna bilər, bundan başqa bu məqsədlər üçün məhdudiyyət qanunsuzdur; Məhdudiyyətlər qarşıya qoyulan məqsədlərə mütənasib olmalıdır; Məhdudiyyətlər digər hüquq, azadlıq və vəzifələrin həyata keçirilməsinə mane olmamalıdır; Hüququn məhdudlaşdırılması qanunun mahiyyətini pozmamalıdır; Məhdudiyyət ayrı-seçkiliyə çevrilməməlidir; Məhdudiyyətlər ümumi və hər bir konkret vəziyyətdə əqləbatan və zəruri olmalıdır; fəvqəladə hallar zamanı tətbiq olunan məhdudiyyətlər bütün yuxarıda qeyd olunanlara əməl edilməklə müvəqqəti xarakterli olmalıdır.

Nəticə

Hüquq və azadlıqlara müəyyən məhdudiyyətlər tətbiq edilərkən hansı məqsədlərin güdüldüyünü, bu məhdudiyyətlərin hədudlarının və prinsiplərinin necə müəyyən edildiyini və bu məqsədlər, məhdudiyyətlər və prinsiplər nəzərə alınmaqla hansı vasitə və üsulların seçildiyini nəzərə almaq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq hüquq yalnız müəyyən məqsədlə, konkret vasitələrlə və müəyyən məhdudiyyətlər daxilində müəyyən əsas insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasına icazə verir. Təbii ki, insan hüquq və azadlıqlarının əsas hüquqi fenomeni onların dövlətlə qarşılıqlı əlaqəsidir. İnsan hüquq və azadlıqlarının bərqərar olması, tanınması, həyata keçirilməsi və təmin edilməsində bilavasitə iştirak edən dövlətdir. Aydındır ki, insan hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən mümkün hüquqi məhdudlaşdırılması problemi xüsusi diqqətə layiqdir. Beynəlxalq hüququn əsas insan hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasının yolverilməzliyi problemini dövlətlərarası səviyyəyə çatdırması isə bu məsələnin xüsusi hüquqi əhəmiyyətini bir daha vurğulayır.

Bəzi hüquq və azadlıqlara gəldikdə isə, beynəlxalq aktlarda hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının əsasları (halları) hərtərəfli formalaşdırılır. Başqalarına münasibətdə məhdudiyyətlərin yalnız konkret məqsədləri müəyyən edilir və bu hüquqların məhdudlaşdırılmasının ətraflı hüquqi tənzimlənməsi dövlət tərəfindən həyata keçirilir.

Başqa insanların hüquq və azadlıqlarına hörmət fərdi hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsini məhdudlaşdıran ən mühüm əsaslardan biridir. Bu, insanı və onun hüquqlarını ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirmək mümkün olmadığına əsaslanır. Müasir inkişaf etmiş cəmiyyətlər sosial inkişafın mühüm amili olan fərdiliyin vacibliyini dərk edirlər. Bununla belə, fərdiyyətçilik başqalarının maraqlarına etinasızlıq kimi tənəzzülə uğramamalıdır. Cəmiyyət insana qeyri-məhdud azadlıq verə bilməz, çünki bu, fərdi maraqların toqquşmasına gətirib çıxaracaq. İnsanlar öz hüquq və azadlıqlarını sərbəst şəkildə həyata keçirərək bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olduqları üçün bəzi insanların mənafeyi, hüquqları, hərəkətləri başqalarının mənafeyinə, hüquqlarına və hərəkətlərinə yaxınlaşıb toqquşa bilər. Dövlətin qarşısında bu hüquqların uyğunlaşdırılması, insanların uyğun gəlməyən hüquqları (hərəkətləri) arasında kompromislərin əldə edilməsinə yardım etmək vəzifəsi durur.

İlk növbədə, öz hüquq və azadlıqlarını başqalarının hüquq və azadlıqları hesabına həyata keçirmək cəhdlərinə, eqoizmə, öz iradəsinə, hüquqlardan sui-istifadəyə maneçilik törətmək cəhdlərinə qarşı durmaq lazımdır. Hər kəs öz hüquqlarının başqalarının mənafeyindən üstün olmadığını bilməlidir. Yəni, söz azadlığı təhqir və ya böhtan etməyə, eyni zamanda məlumatı sərbəst axtarmaq hüququ başqalarının şəxsi toxunulmazlığı hüququnu pozmağa əsas vermir. (8, s. 22-23) Buna görə də qanunvericinin vəzifəsi həm də digər şəxslərin hüquqlardan sui-istifadə etməsi nəticəsində digərlərinin hüquqlarının (azadlıqların) mümkün pozulmasının qarşısını almaq üçün subyektiv hüquqların sərhədlərini müəyyən etməkdir.

References

1. European Convention on Human Rights, 04.11.1950.
2. Mass of International Treaties on Human Rights. UN. - Baku: 1998.
3. Aliyev A. International legal protection of human rights. - Baku: 2009.-490 p.
4. Safikhanli A. "Fixation of human rights and freedoms established European Convention of Human Rights in the Legislative System of the Republic of Azerbaijan", Baku, Azerneshr, 2003, 128 p.
5. Yagofarova I.D. The concept and limits of legal restrictions on human freedom (theoretical and legal aspect) // Law and education. 2004. № 3.
6. G. E. Evgenyevna - Legal restrictions on the right and freedom of human in international law // Dissertation. Moscow, 2009.
7. Mordovets A.C. Socio-legal mechanism for ensuring the rights of man and citizen. -Saratov, 1996.
8. Kvitko A. Restriction of rights and freedoms: goals, grounds, legal limits // Law and life. 2006. No. 105 (15).
9. Morozova L.Y. The Institute of Restricting the Political Rights and Freedoms of Law Enforcement Officials in the Russian Federation. M., 1996.
10. Tolstik V.A. Contradictions in the understanding and practice of limiting human and civil rights and freedoms // Theory and practice of limiting human rights under Russian law and international law.
11. Podmarev A.A. Constitutional foundations for limiting human and civil rights and freedoms in the Russian Federation. Saratov, 2001.
12. Principles, limits, grounds for limiting human rights and freedoms under Russian law and international law: Materials of the round table of the State and Law magazine // State and Law. - 1998. - No. 7.

Rəyçi: h.e.d. M.K.Abdullayev

Göndərilib: 01.12.2021

Qəbul edilib: 21.12.2021